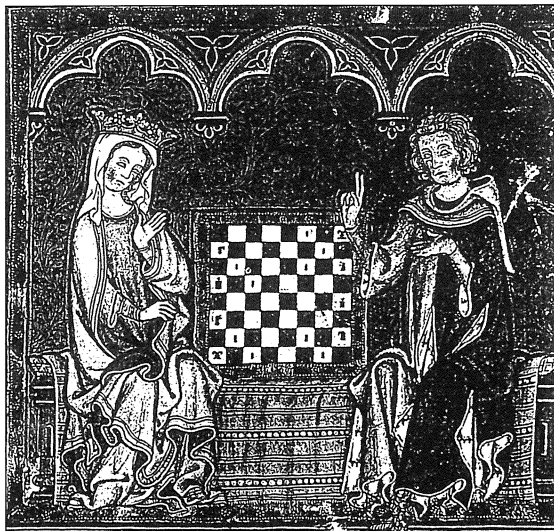
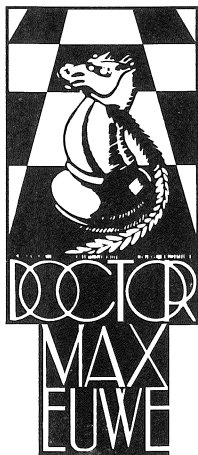

NIEUWSBRIEF

Onbekende kunstenaar, XIVe eeuw, Duits
Willehalm und Arabella beim Schachspiel (1334)
Miniatuur uit Wolfram von Eschenbach's episch werk
Collectie: Landesbibliothek Kassel, Handschriftabteilung

nummer 59
voorjaar 2002

kwartaal-
uitgave

Van Spijk
Grafisch Bedrijf B.V.
Venlo
ISSN
0927-9768

Geopend:
dinsdag t/m
vrijdag + de
1ste zaterdag
van de maand,
10.30-16.00 uur.

Gesloten:
30 april
1 en 9 mei

MAX EUWE - CENTRUM

POSTBUS 11513
1001 GM AMSTERDAM

Max Euweplein 30A
Tel. 020 - 625 70 17
Fax 020 - 639 20 77

e-mail: euwemec@xs4all.nl
website: www.maxeuwe.nl

BESTUUR

E.J. Petersma, voorzitter
K. van Harn, secretaris
A. Riemens, penningmeester

H. Böhm
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk
Adviseur Fondswerving: J. van Rijn

Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M. Diepstraten
Adviseur Topschaak: J.H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: H.J. van den Herik
Bibliothecaris: F.F. Verbeek
Museum en PR-coördinator: E.E. Dirksen
Schaaktechnisch medewerker: A.C.M. Sibbing
Secretariaat: E.E. Dirksen en C. Lesger
Vrijwillige medewerkers: A. van Dijk, P.J. van der Horst, H. Kok, H.J.M. Leeners, R. Nep, J.G. Pauptit, S. Sival, H. Vinke, W.G. Vijvers, C. ten Woude.

VAN DE PENNINGMEESTER

Waarde donateurs,

Langs deze weg wil ik reeds bij voorbaat mijn waardering uitdrukken voor uw donatie in 2002. We kunnen elke bijdrage maar al te goed gebruiken. De financiële huishouding van het Max Euwe-Centrum is namelijk niet eenvoudig in evenwicht te houden. Kosten stijgen sterk en het is hard werken om sponsors voor lange termijn aan het centrum te binden. Wat ik met dit schrijven wil bereiken, is dat u uw bijdrage voor het MEC uitbreidt op originele wijze.

Het MEC heeft, naast de bijdragen van sponsors, drie hoofdbronnen van inkomsten, te weten: de waarde-ringssubsidie van de gemeente Amsterdam, de bijdragen van de donateurs en de bijdrage van de KNSB, de aloude Euwe-gulden. Deze drie bronnen vormen tezamen een zeer gewaardeerde maar onvoldoende financiële basis om het MEC te exploiteren. Voor het voortbestaan van uw schaakcentrum zijn derhalve inkomsten van sponsors noodzakelijk.

Het bestuur doet flink zijn best om de banden met huidige sponsors te intensiveren en relaties met nieuwe sponsors aan te knopen. Uitbreiding van deze contacten is vanzelfsprekend van harte welkom. Het is in dit opzicht dat u meer voor het MEC kunt betekenen. Als u bedrijven of personen in uw omgeving kent die de schaaksport een warm hart toedragen en mogelijk belangstelling hebben om op een of andere manier het centrum te ondersteunen, dan nodig ik u van harte uit om contact met mij op te nemen.

Als u ideeën heeft, kunt u mij mailen (albert.riemens@galderma.com); tevens is het mogelijk om contact met ons secretariaat op te nemen onder tel: 020-6257017.

Aarzel niet, elke suggestie is welkom.

Wederom dank ik u bij voorbaat!

Met vriendelijke groet,

Albert Riemens
Penningmeester MEC

FINANCIËN

Dat we in 2001 de honderdste geboortedag van Max Euwe hebben kunnen vieren met tal van activiteiten is financieel mogelijk gemaakt door:

ÉFDÉCÉ software, Mazars Paardekooper Hoffman, Lost Boys en de Gemeente Amsterdam

alsmede door

Aegon

Akzo Nobel

Aon

Beheermaatschappij Burger Hofhoek

Bouwfonds/Cultuurfonds

ChessBase

Corel

Corus

Designers Company

DTZ Zadelhoff

Fontys

Getronics

IBM Nederland

IHC Caland

ING Nederland

Interpolis

Koninklijke Grolsch

De Lage Landen International

Milford-Van den Berg Corporate Design

Moret Ernst & Young

Nationale Investeringsbank

Nederlandse Gasunie

Nedship Bank

Network Associates/Mc Afee

New In Chess

PRC-Bouwcentrum

Van der Giessen/De Noord

Van Spijk Drukkerij

TBI Holdings

Vector Aandrijftechniek

15 jaar Max Euwe-Centrum

Het Max Euwe-Centrum bestond op 8 november 2001 vijftien jaar. Dat werd gevierd op zaterdag 17 november met een snelschaaktoernooi (10 minuten per persoon per partij) in de Sporthal Wethouder Verheij in Amsterdam-Oost en een receptie voor de donateurs en genodigden.

Voor het schaken was er een open inschrijving, voor donateurs van het Max Euwe-Centrum gratis, voor de overige deelnemers: f 15,- per persoon. Er was een totaal prijzengeld van f 2.000,-. Er waren een kleine honderd deelnemers die speelden in vier groepen gevormd op basis van ELO-rating.

Tijdens de druk bezochte receptie na afloop van het toernooi werden twee boeken gepresenteerd: Genna Sosonko, *Max Euwe, een persoonlijke herinnering*, en Leo Diepstraten, *Spel uit de kunst in de kunst*.

Leo Diepstraten bood Joop Haasbroek, de in 2001 afgetreden secretaris van het Max Euwe-Centrum, het eerste exemplaar van zijn boek aan. Genna Sosonko overhandigde aan Els Euwe, de oudste dochter van Max Euwe, het eerste exemplaar van zijn boek met herinneringen aan haar vader.

Initiativegruppe Königstein

De Initiativegruppe Königstein, een organisatie die deel uitmaakt van de International Chess Collectors Association, was in 1993 al eens bijeengekomen in het MEC en was van vrijdag 30 november tot en met zondag 2 december voor de tweede maal te gast in het MEC. Dit zesde symposium van de Initiativegruppe Königstein werd door de deelnemers wederom als geslaagd ervaren.

Onder de loep

[In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek of een gedeelte van de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht]

Het huwelijk van Willem Alexander, Prins van Oranje, met Maxima Zorreguieta op 2 februari 2002 is een goede aanleiding iets over het 'schaakspel en Oranje' aan de orde te stellen. Reeds Willem van Oranje heeft, blijkens P.C. Hooft in zijn *Nederlandsche Historiën* in 1559 in Gent schaak gespeeld. Van der Linde voegt in zijn *Quellenstudien* (1881) daaraan nog toe... 'nachdem man eine äusserst gefährliche bittschrift gegen das spanische militair abgeschickt hatte'.

Willem van Oranje leerde ook zijn drie zoons schaken: Prins Philips Willem, Prins Maurits en Prins Fredrik Hendrik. Van Prins Maurits weten wij dat hij vaak schaak speelde met een zekere Mr. Caze, een 'dappere kapitein' uit Béarnois, die in dienst was van het Hollandse leger. In Nieuwsbrief nr. 48 kan men nog vernemen wat Jacob Campo Weyerman (677-1747) daarover te berde bracht. Voorts speelde stadhouder Willem III, die tevens koning van Engeland was, regelmatig schaak, en de laatste stadhouder, Willem V, had zelfs voor zijn beide zoons (Willem Frederik en Frederik) een schaakleeraar in dienst genomen in de persoon van Elias Stein.

Veel intrigerender zijn echter de middeleeuwse schaakteksten die betrekking hebben op een andere Willem van Oranje. De naam Willem van Oranje zal de meeste lezers doen denken aan Willem de Zwijger, Prins van Oranje, de vader des vaderlands, die leefde van 1533 tot 1584. In 1544 erfde hij van zijn neef, René van Châlons, het Prinsdom Orange in Zuid-Frankrijk. Zijn vader, Willem de Rijke, was weer de zoon van Jan V, graaf van Nassau, en zo ontstond ons huidige koningshuis van Oranje-Nassau.

Maar er was al veel vroeger een Willem van Oranje, of beter gezegd: Guillaume d'Orange. Hij is de hoofdfiguur van de *Cycle de Guillaume d'Orange*. Deze cyclus bestaat uit een 24-tal 'chansons de gestes' van gemiddeld 9000 verzen per chanson. Het zijn verhalende teksten over al dan niet verzonnen belangrijke gebeurtenissen uit

de tijd van Karel de Grote, geconstrueerd in strofen van verschillende lengte, gezongen door een jongleur (troubadour, minnezanger).

Fictie en werkelijkheid werden meestal nogal fors met elkaar verweven, maar enkele historische feiten en gebeurtenissen waren daarbij wel steeds het uitgangspunt. Hoe was dat bij Guillaume d'Orange? Hij is een epische held, die men is gaan identificeren met een historische figuur: de heilige Guillaume de Toulouse, graaf van Aquitanië. Deze Guillaume werd in 752 geboren. Hij was een volle neef van Karel de Grote. Die familieband zat aldus in elkaar: Karel Martel, zijn grootvader, had twee zoons (Karloman en Pepijn de Korte) en een dochter (Aude). Deze laatste trouwde met graaf Theodoric van Autun. Uit dit huwelijk werd Guillaume geboren. Pepijn de Korte, broer dus van Aude, werd de vader van Karel de Grote. Omstreeks 790 werd Guillaume als graaf van Toulouse aangesteld. Hij had twee belangrijke taken: De dertienjarige Lodewijk, die dus oom tegen hem moest zeggen - want hij was de zoon van Karel de Grote - moest hij met raad en daad bijstaan, en daarnaast moest hij de Frankische grenzen verdedigen tegen de Saracenen uit Spanje. Het is in de tijd, dat de Saracenen, namelijk de Moren, het schaakspel van Arabië via Noord-Afrika in Spanje en Italië introduceerden.

Toen de Emir Hakam I het zuiden van Frankrijk binnenviel, kwam het tot gevechten. Toen een deel van zijn troepen op de vlucht was geslagen, moest Guillaume de strijd opgeven. De invallers hadden eveneens zulke grote verliezen geleden, dat ze ervandoor gingen en met hun buit naar Spanje terugkeerden. Om zich verder de Saracenen van het lijf te houden werd in 795 de Spaanse Mark gesticht en van daaruit werd onder meer Barcelona en zelfs Córdoba veroverd. Guillaume en zijn familie hadden daarin een groot aandeel. Nadat zijn echtgenote gestorven was, kwam Guillaume in contact met de monnik Benoît, stichter van de benedictijner abdij van Aniane en onder diens invloed trok Guillaume zich uit het politieke leven terug en werd monnik in die abdij. Korte tijd later stichtte Guillaume zelf een abdij in Gellone. Deze abdij wordt later naar hem genoemd als Saint-Guilhem-le-Désert. Hij stierf in 812 en werd in 1066 heilig verklaard. Zijn leven is beschreven door de monniken van Gellone in de *Vita Sancti Wilhelmi*.

In de *Cycle de Guillaume d'Orange*, die een bijeen horende groep van 'chansons de gestes' was, werd in het 'Chanson de Guillaume' de werkelijkheid van de hierboven aangegeven historie zeer fors gewijzigd en aangevuld met fictieve verhalen. Zo werd er rond Guillaume een uitvoerige familieband geconstrueerd.

Er is slechts één manuscript van dit Franse Chanson, daterend van 1225, overgeleverd, gebaseerd op een verhaal uit circa 1150, meer dan driehonderd jaar na de dood van de echte Guillaume. Er was dus tijd genoeg verstreken om allerlei heldenverhalen met elkaar in verband te brengen en in de Middeleeuwen trok men zich toch al niet veel aan van het waarheidsgehalte van zogenaamde historische gebeurtenissen. Een Noord-Franse held en vechtersbaas met de naam Guillaume (zijn bijnaam was 'Guillaume-met-de-korte-neus') samen met nog zestien andere Guillaume's werden al snel vereenzelvigd met de heilige Guillaume de Toulouse.

De 24 chansons van de *Cycle de Guillaume d'Orange* kan men indelen in drie groepen: de eerste groep concentreert zich rond Garin de Monglane, in deze verhalen de overgrootvader van Guillaume; de tweede groep concentreert zich rond Aymeri de Narbonne, de vader van Guillaume, terwijl voorts tot deze groep van chansons behoort: Girart de Vienne, de grootvader van Guillaume. Het is duidelijk, dat Theodoric van Autun, de vader van de echte Guillaume (zie boven), en Aymeri de Narbonne niet dezelfde personen zijn.

De derde groep chansons omvat dan onder meer het Chanson de Guillaume, *Enfances Guillaume*, *Couronnement de Louis*, *Aliscans*, *Moniage Guillaume* etc. Deze Franse Chansons en vooral het Chanson de Guillaume werden ook vertaald maar vooral bewerkt door een aantal belangrijke Duitse middeleeuwse dichters, namelijk Wolfram von Eschenbach (1170-1220) in zijn *Willehalm*, geschreven tussen 1212 en 1220, Ulrich von Türlheim, afkomstig uit de omgeving van Augsburg, in zijn *Wilhelm von Oranien*, geschreven tussen 1236 en 1246 als een soort vervolg op de *Willehalm* van Wolfram von Eschenbach en ten slotte door Ulrich von dem Türlin, afkomstig uit Karinthe, in zijn *Willehalm*, geschreven tussen 1261 en 1269 als voorgeschiedenis op het werk van Wolfram von Eschenbach. De drie genoemde werken zijn later samengevoegd tot één grote prozaroman.

Er zijn overigens ook nog een paar andere bewerkingen in het Italiaans door Andrea de Barberino en een Nederlandse bewerking onder de titel *Willem van Oringen* door Clays Verbrechten (= Nicolaas Persijn?) uit Haarlem, naast enkele fragmenten zoals *Garijn van Montglavie* (Garin de Monglane) en *Gheraert van Viane* (Girart de Vienne).

Het is niet de bedoeling in dit bestek alle *ins* en *outs* van de diverse chansons en de drie genoemde bewerkingen hier op te voeren. We volstaan met een zeer korte inhoud:

Vivien, een neef van Guillaume is in een hevige strijd gewikkeld met de Saracenen, die onder de leiding staan van koning Deramé. Ofschoon het leger van de Fransen verpletterend is verslagen, blijft Vivien doorvechten tot hij bezwijkt. Intussen is Guillaume te hulp gesnelde op aan-drang van zijn vrouw, de Saraceense Orable, die na haar bekering tot het christendom de naam Guilbourc aannam. Zij zouden omstreeks 1150 getrouwd zijn, nadat Guillaume de Saracenenstad Orange had ingenomen. Ook Guillaume wordt echter verslagen. Zijn vrouw, die intussen een nieuw leger op de been heeft gebracht, zet Guillaume aan de strijd opnieuw aan te binden. Vergezeld van Gui, de broer van Vivien, weet hij in een bloedige slag Deramé en zijn soldaten tot de laatste man te doden. Aan de kant van de Fransen zijn Guillaume en Gui de enige overlevenden. In al die chansons is men erin geslaagd Guillaume talloze familieleden te bezorgen, die allen meewerken aan één doel: de bescherming van het christendom tegen de Saracenen. Bij Wolfram von Eschenbach heet Guillaume dus Willehalm en wordt de oorspronkelijke naam van Guillaume's echtgenote, namelijk Orole, omgedoopt tot Arabele (= Arabische?).

Waarom staan we nu eigenlijk stil bij Guillaume d'Orange? Welnu, het gaat hier om een heldhaftig ridder met zijn geliefde Gouberch, die zich ook met het schaakspel zou hebben beziggehouden, zoals het een ridder betaamde. Daarvoor bestaat er een aantal uitvoerige teksten in de Duitse bewerkingen, alsmede een drietal miniaturen waarin de beide personen zijn afgebeeld, alledrie met de titel *Willehalm und Arabele am Schachspiel uit 1334*.

Uit de oorspronkelijke Franse teksten hebben we maar een paar passages voorhanden. In de 'Garin de Monglane' wordt het betreffende chanson geopend met een uitvoerig verslag van een schaak-

partij. Garin arriveert met een grote reputatie als schaakspeler aan het hof van Karel de Grote. Deze laatste stelt voor dat maar eens te beproeven:

‘Tu seiz molt des eschais ia ta ue esproue
Joons antre nos. ij. a vn ieu afici
Si ne te doit displeaire...’

Garin gaat akkoord en Karel de Grote stelt de voorwaarden waaronder gespeeld gaat worden, te bevestigen door een plechtige eed als Garin zijn twijfels uit over de eerlijke bedoelingen van de vorst: Als Garin wint zal hij de roem van Frankrijk verkrijgen, alsmede Karels koningin als echtgenote; als hij echter verliest zal het hem de kop kosten. Dan komt een kostbare set van bord en stukken te voorschijn:

‘Or a on leschasquier enmi la sale mis,
ainz plus riche eschasquier ne vint dons que soit vis
Tous fus d’or et d’argent tresgeteiz et claufis,
La bordeure entour fu faite d’un rubiz,
Touz bordes d’esmerades et de riche safis,
Tu .v.c. en i. ot de son suis ie tous fis
Que la pierre en valoit .c.s. de perezis’

en de baronnen nemen hun plaatsen rond de tafel in om toe te kijken bij het spel. Dit is niet in detail beschreven maar een aantal zetten worden als volgt aangeduid:

‘Li rois ait trait vn roc que Garins covresa...
(roc = toren)
Garins trait vn aufin si prent vn chevalier...
Un autre trait a fait Karles li fis Pepin,
A vn petit poon enportait vn aufin, (aufin = loper)
A l’autre trait apres ieta vn roc sonninn...
Garins trait vn poon, se uait j. roc porte...
(poon = pion)
Eschec se dist Garins, au roc tot a outre,
Le roc en aporteï...
Garins ot le roi petit san faut mate.’

Daarop ontstaat een uitbarsting van opwinding van de kant van Karel de Grote en de hele zaal is in oproer. De Hertog van Bourgondië echter ziet kans de vrede te herstellen. Garin maakt een eind aan het spel door Karel mat te zetten, maar hij ziet ervan af de voorwaarden van de weddenschap, onder meer de koningin tot zijn vrouw te

nemen, op te eisen. In ruil daarvoor krijgt hij de stad Monglane (Lyon), op dat moment in handen van de Saracenen.

In de ‘Enfances Vivien’, een ander chanson uit de cyclus zegt Vivien tegen een koopman:
‘Weet je wat ik zou doen als ik jou was? Ik zou een kasteel bouwen met een grote zaal waar ik de hele dag lang zou kunnen schaken en dobbelen.’

Bij Ulrich von Thürheim ziet men de heidense koningin Arabele en de christelijke markies Willehelm als liefdespaar werkelijk in liefde ontbranden als ze aan het schaakspel gaan zitten:

‘Dó sin was zit do tete man hin
die tisch unde gup wasser sa.
Die kuningin bat in sizzen nâ
Des wert durh zuht der markis sich.
Arabel dô sprach: unt vorhtet ir mich
Ju geschiht niht me dan iu ist getân:
Wir woln iuch ze gesinde hân
Die wile ir lept. daz nemt vor guot,
Der markis sprach: swaz man mir tuot,
Daz dult ich wan daz muoz nu sin.
Dó hiez brengen diu künegin
Ein schâchzâbel von elfenbein.
Ouch brahte man zweier hande gestein
Von zweier varwe daz edel schein.
Hie was smareis unde saphier.
Ouch was von richer gezier
Daz schâchzâbel gemachet,
Daz ez Arabêlen niht enswachet:
Ez wart ir braht von Arabi.’

Vergelijk deze passage met de eerder vermelde tekst: ‘Or a on leschasquier...’ et cetera. De tekst is nog veel langer, maar wij hebben afgezien van verdere vermelding wegens het ontbreken van een goede vertaling.

In Ulrich von den Tûrleins werk werd een matstelling aldus aangekondigd:

‘Drîen herzen was nu mat
geseit mit eines valles steine;
der meisterzuc was worden eine,
schâch roch, uf künegin und ûf riter
ist uns der zuc nu worden wîter,
só frôuwe dich, ellende vrouwe.’

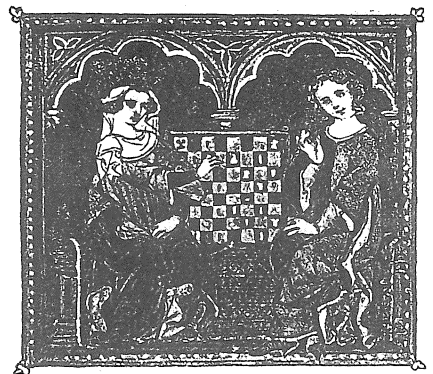
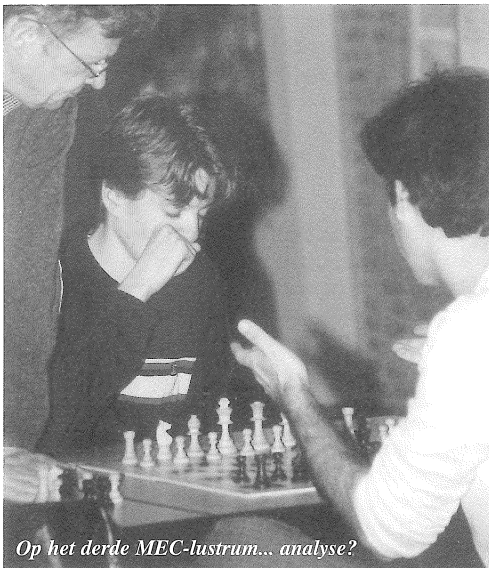
Terug bij von Thürheim vinden we het schaakspel in de vergelijking met jeugd en deugd:

Vil süezeste aller wibe,
 Bedenket schöne unde iugent
 Unde geloubet an den, dez gröziu tugent
 Juch niht gerne verliesen wil.
 Nu merket hie vor uns das spil
 Swô der kuninc ûf dem brete stêt.
 Welich stein im ze nâhe gêt
 In êren varens willen,
 Den kan er só gestillen:
 Balde er in vor dem brete nimt.
 Wie danne den sinen zimt
 Bi im durh helfe in kuote sin
 Den tuot er ganzer helfe schin.
 Nu merket ditze snelle gahen
 Swer sich ze gote wil niht nahen
 Unde sines gelouben varet,
 Lihte ein tac beiâret,
 Daz im gôt iâmers enden.
 Sus merket an den venden, (vende = pion)
 Wie si gênt dem kuninc vor.
 Die riter nâch in witem spur.
 Dar nâch die alden an den lit sin (alde = loper)
 Den volget dan diu künegin.
 Die roch zeigent gotes gewalt. (roch = toren)
 Die steine die ich hân gezalt,
 Der dienst ist gegen dem kuninge balt.
 Die steine mit flize ein ander huetent
 in gütlicher güete si guetent
 Wie sie den vênden sich entsagen,
 Vor iagen und vor valschen lâgen

Sint sie kûnege und kûneginne bi.
 Alsus wirt man dâ leides fri.
 Swer helfe hie an die sîezen sinnet,
 Des minne von ir wirt sô geminnet
 Unde von im, der sie durh minne erkôs
 Wan siu magetuomes pâz nie verlôs. (maagdelijk-
 heid)
 Dez sizzet siu in dem trône ime bi.
 Geloubet das siu ist wandels fri,
 Der schöne der kûnec hie hat gegert.
 Alsô ditze gesteine bewert.
 Des himels ordenunge.
 Die ritare alt, wis unde iunge
 Gotliche helfe grûezet,
 Swer sich mit dienste im sîezet
 Und in zwên ganzes herzen giht.

Hieronder een miniatuur uit Wolfram von Eschenbachs *Willehalm* uit 1334, behorend tot de collectie van de Landesbibliothek Kassel, Handschriftabteilung. Men ziet hier het schaakbord met een zwart veld links.

Op de voorpagina een miniatuur uit von Eschenbachs *Willehalm*, uitgevoerd in een afschrift vervaardigd voor Landgraaf Heinrich von Hessen. Hier ligt het bord met linksonder een wit veld. Er is een opmerkelijk verschil in stijl tussen de beide miniaturen.

Bronnen:

- 1) Dr. A.v.d.Linde, *Geschichte und Literatur des Schachspiels*.
- 2) H.J.R. Murray, *A History of Chess*.
- 3) Prof. dr. H.F. Massmann, *Geschichte des mittelalterlichen, vorzugsweise des Deutschen Schachspiels*.

Biografie

In het kader van het Euwe-jaar (2001) publiceerde de Genna Sosonko een boekje waarin hij persoonlijke herinneringen ophaalde aan de oudwereldkampioen (1). Het is een meer dan lezenswaardig product geworden. Sosonko schetst de positie van Euwe in een internationaal en in een historisch perspectief. Hij vroeg vele grootheden uit de schaakwereld hun oordeel te geven over het behalen van de wereldtitel door Euwe.

Daarnaast heeft Sosonko historisch materiaal gevonden dat nooit eerder gepubliceerd is. Niet alleen officiële documenten van het Centrale Comité van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie uit 1976, maar ook een artikel dat Aljechin zelf schreef voor de match van 1935 in het Russischtalige tijdschrift *Het laatste nieuws* dat in Parijs werd uitgegeven. Het bevat een beschrijving van de ontwikkeling die Euwe als schaker heeft doorgemaakt en een analyse van de wederzijdse kansen in de komende match, waarbij ook de psychologische aspecten aan bod komen. Volgens Aljechin zouden de omstandigheden rondom de match in het voordeel van Euwe werken: voor het publiek zou Euwe per definitie een held zijn. Aan de andere kant geloofde Aljechin niet in Euwe als toekomstig wereldkampioen. Als Aljechin zou verliezen, dan zou dat volgens hem komen door zijn eigen gebrek aan creativiteit. Al met al is het een boekje dat iets toevoegt aan de bestaande literatuur over Euwe.

1) Genna Sosonko, *Max Euwe, een persoonlijke herinnering*, Fontein, Baarn 2001, 62 pag., ISBN 90 261 1801 5, prijs € 9,05.

Opening

Het gesloten Siciliaans oogt wat traag, maar het is een niet te onderschatten aanvalswapen. Na een rustige opbouw trekt wit meestal op de koningsvleugel ten strijde. Ofwel middels de opstoot f4-f5, ofwel middels het afruilen van de zwarte koningsloper. Zwart daarentegen moet tegenspel zien te krijgen in het centrum of op de damevleugel. Auteur Gary Lane heeft gedegen werk afgeleverd. Het partijmateriaal is van zeer recente datum en Lane legt helder en bondig de basisstrategieën van de opening uit (2). De ope-

ningsspecialist Bram van der Tak bracht een nieuwe druk uit van *Winnen met open spelen* (3). De beproefde formule is hetzelfde gebleven: Van der Tak selecteerde korte, maar leerzame partijen. De open spelen lenen zich bij uitstek voor dit onderwerp omdat daar vaker dan bij de gesloten spelen een vroegtijdige kortsluiting optreedt. De tweede druk bevat 50% meer materiaal dan de eerste druk. Waar nodig heeft de auteur ouder materiaal vervangen door meer recente partijen en het oordeel over sommige varianten herzien. De eerste druk van 2000 exemplaren heeft zijn weg naar de lezer gevonden en het leidt geen twijfel of ook deze uitgebreide en herziene versie zal gretig aftrek vinden.

2) Gary Lane, *The ultimate closed Sicilian*, Batsford, London 2001, 176 pag., ISBN 0-7134-8687-2, prijs £ 14.99.

3) Bram van der Tak, *Winnen met de open spelen*, Interchess BV, Alkmaar 2001, 238 pag., ISBN 90-5691-089-2, prijs € 15,80.

Van Reek

De meest productieve Nederlandse schaakauteur van de afgelopen jaren is zonder twijfel Jan van Reek. In de laatste dertien jaar publiceerde hij meer dan vijftig boeken. Alleen al de serie *Schaakspelers als eindspelkunstenaars* beslaat 25 delen. Eind 2001 verscheen een deeltje over Bronstein en Boleslavsky (4). Uiteraard is het eindspel van Bronstein uit de beroemde 23e partij van de WK-match tegen Botwinnik (1951) in het boekje opgenomen. Van Reek toont aan dat na de zogenaamde vondst van Botwinnik tijdens het afbreken Bronstein toch tot tweemaal toe een remisevoortzetting miste. Boleslavsky had in 1950 de kans om zich te plaatsen voor een WK-match tegen Botwinnik. In het kandidatentoernooi in Budapest kwam Bronstein op het laatste moment langs en in de noodzakelijke beslissingsmatch verloor Boleslavsky van Bronstein pas in de verlenging. Enkele jaren later zou Boleslavsky zich terugtrekken uit het wedstrijd-schaak en zich toeleggen op het trainen en het schrijven van schaakboeken. Een curiositeit is dat na de dood van Boleslavsky Bronstein met een van diens dochters trouwde en dus de schoonzoon van Boleslavsky werd. Van Reek is een specialist op het gebied van eindspelstudies, maar de laatste tijd houdt hij zich ook met ande-

re onderwerpen bezig. In 2001 publiceerde hij *Vrouwen slaan mannen* en onlangs verschenen twee lijvige werken, elk meer dan driehonderd pagina's op A4-formaat. Het ene boek gaat over de geschiedenis van schaaktweekkampen door de eeuwen heen (5). Van Reek begint dit eerste deel in 1574 toen in Madrid de Italiaan Leonardo en de Spaanse priester Ruy Lopez de degens kruisten. Het boek eindigt met de tweekamp Euwe-Bogoljubow uit 1941. Het andere boek gaat over vier belangrijke toernooien gehouden in Moskou in de periode 1955-1973 (6). Het boek is opgedragen aan Boris Spasski, die als enige aan al deze vier toernooien deelnam en onlangs zijn 65e verjaardag vierde.

4) Jan van Reek, *Twee vrienden aan de top*, STES, Margraten 2001, 58 pag., ISBN 90-74827-46-2.

5) Jan van Reek, *Schaaktweekkampen, deel 1*, STES, Margraten 2001, 318 pag., ISBN 90-74827-47-0.

6) Jan van Reek, *Moscow 1955 1957 1964 1973*, STES, Margraten 2002, 378 pag., ISBN 90-74827-48-9.

Correspondentieschaak

Het is niet gebruikelijk om in deze rubriek boeken te bespreken die al lang geleden verschenen zijn. Dit keer wordt een uitzondering gemaakt voor drie boekjes die al jaren geleden gepubliceerd zijn, maar pas onlangs aan ons aangeboden werden. De Italiaan Carlo Pagni heeft in het verleden reeds diverse malen over correspondentieschaak gepubliceerd. In 1995 verscheen een boekje over Aljechin en correspondentieschaak. Vier jaar later deed Pagni het nog eens dunnetjes over (7). In de tussentijd heeft de Italiaan de hand weten te leggen op een groot aantal partijen die de latere wereldkampioen als jongen heeft gespeeld. Op zijn tiende jaar nam Aljechin voor het eerst samen met zijn vier jaar oudere broer Alexej deel aan het zesde correspondentieschaaktoernooi (1902-03) georganiseerd door het schaakblad *Chakmatnoe Obozrenie* (Schaakrevue). De consulterende broers eindigden in de middenmoot. Dit resultaat wordt in het volgende toernooi (1903-04) herhaald. Twee jaar later neemt Aljechin als T. (Tisha) Aljechin voor het eerst solo deel aan een toernooi. In dit gambiettoernooi (1905-06) waren de deelnemers verplicht of het Evansgambiet, of het Koningsgambiet, of het Weens gambiet te spelen.

Met 11 punten uit 14 partijen schreef Tisha het toernooi op zijn naam. Eén der deelnemers aan dit toernooi, Graaf Shakhovsky, organiseerde een jaar later zelf een correspondentieschaaktoernooi, waaraan Aljechin ook deelnam. Ditmaal werd de jonge Aljechin tweede met een score van 12,5 uit 18. Interessant is niet alleen dat deze 'jeugdzonden' van Aljechin nu bijna een eeuw later aan de vergetelheid zijn ontruikt, maar ook dat je Aljechins agressieve speelstijl ziet ontwikkelen. Het boekje is door Pagni in eigen beheer uitgegeven in een beperkte oplage van vijftig exemplaren. Ook twee andere boekjes van Pagni zijn sinds kort in onze collectie opgenomen. Het eerste is het derde deel over correspondentiepartijen tussen steden in de negentiende eeuw (8), het andere gaat over partijen tussen Italiaanse steden gespeeld in de periode 1875-1915 (9).

7) Carlo Ponti, *Alexander Alekhine giuocare per corrispondenza per diventare campione del mondo*, eigen beheer, Torino 1999, 68 pag.

8) Carlo Ponti, *Correspondence chess matches between clubs 1823-1899 Volume 3*, eigen beheer, Torino 1997, 42 pag.

9) Carlo Ponti, *For the history of correspondence chess in Italy*, eigen beheer, Torino 1999, 62 pag.

Wetenschap

De Israëlische FIDE-meester Amatzia Avni schreef een boekje over praktische psychologie binnen het schaken (10). Hoe kun je beter presteren zonder dat je sterker speelt? Het boek met praktische tips doet denken aan het boekje *Chess for Tigers* van Simon Webb uit 1990 (2e druk). Je zou denigrerend kunnen zeggen dat het maar een semiwetenschappelijk boekje is, maar het bevat wel veel handzame adviezen. Zo maakt Avni een analyse van factoren die tot tijdnood kunnen leiden. Avni komt tot acht verschillende oorzaken van tijdnood en geeft de daarbij passende remedies. Helaas zijn de geboden oplossingen vaak in algemene termen geformuleerd. Een ander boek waarbij men vraagtekens kan zetten bij het wetenschappelijk karakter is dat van Robert Bollschweiler (11). De Zwitser onderzocht de handschriften van drie officiële wereldkampioenen: van Steinitz tot en met Kasparov. Het grootste deel van het boek (120 bladzijden) is gewijd aan beschrijvingen van de levensloop en de carrière van de spelers.

Daarnaast zijn er dertig pagina's ingeruimd voor een handgeschreven authentieke brief van de spelers met een bijbehorende grafologische analyse. Het oogt niet wetenschappelijk dat de schrijver van de portretten van de schakers zelf ook de handschriften van de spelers analyseert. De slotconclusie is niet verrassend: de wereldkampioenen hebben een sterke wil, zijn energiek en strijdlustig. Tsja, anders word je natuurlijk nooit wereldkampioen schaken. Op de valreep nog een proefschrift: op 28 februari van dit jaar is Ruurd Kunnen gepromoveerd op de ontwikkeling van schaakstijlen als een proces van sportificatie (12). Kunnen beschrijft hoe het schaken zich in de loop der tijden ontwikkeld heeft van spel (de negentiende eeuw) tot sport (anno 2002). Het is onmogelijk om dit wetenschappelijk werk van meer dan vierhonderd pagina's hier in enkele zinnen recht te doen. Laat ik volstaan met enkele van de stellingen van Kunnen. Hij ziet in de computer geen bedreiging voor het schaken in de toekomst omdat de computer toch te sterk wordt en wedstrijden tussen mens en computer dus niet meer interessant zullen zijn. Een andere stelling van Kunnen is dat met het oog op de sportificatie van het schaken een jaarlijks wereldkampioenschap te billijken is. Hij gaat daarbij voorbij aan de vraag of de schaakwereld deze sportificatie wel wil. Wordt het juist niet tijd om deze tendens van sportificatie met belachelijke maatregelen als dopingcontroles en steeds maar kortere bedenktijd een halt toe te roepen?

10) Amatzia Avni, *Practical chess psychology*, Batsford, London 2001, 160 pag., ISBN 0-7134-8713-5, prijs £ 14.99.

11) Robert Bollschweiler, *Die Handschriften grosser Schach-meister*, Braumuller, Wien 2001, 168 pag., ISBN 3 7003 1365 9.

12) Ruurd Kunnen: *Schaken in stijl*, De Kade, Zoetermeer 2002, 410 pag., ISBN 90-806880-1-0, prijs € 27,50.

Geschiedenis

De schaakvereniging De Pion/Castricum bestond in 2001 75 jaar en heeft een jubileumboekje uitgebracht (13). De meest bekende speler die deze club heeft voortgebracht, is Internationaal Meester Gert-Jan de Boer. De vereniging heeft nooit op een erg hoog niveau gespeeld en daarom is de inhoud eigenlijk alleen voor (oud-)leden van De Pion/Castricum interessant. Hetzelfde geldt ook voor een boekje uit Letland, waarin het Letse schaakleven in de periode 1927-1944 wordt behandeld (14). Bovendien dient men ook het Lets te beheersen.

13) Jan van Riel, *75 jaar schaakvereniging De Pion/Castricum*, SV Castricum, Castricum 2001, 88 pag.

14) Gedimins Salmins, *Sahs*, Liepaja 2001, 82 pag., ISBN 9984-654-58-3.

Kunst

Het zal U waarschijnlijk niet ontgaan zijn dat ons oud-bestuurslid Leo Diepstraten zich de afgelopen jaren heeft verdiept in het onderwerp schaken en kunst. Met grote regelmaat heeft hij hierover in onze Nieuwsbrief gepubliceerd. Diepstraten verzamelde in de loop der jaren honderden afbeeldingen van schilderijen, etsen en tekeningen. Daarnaast verzamelde hij informatie over de makers van de afbeeldingen. Voor het boek dat hij samenstelde ter gelegenheid van het Euwe-jaar selecteerde hij werken van Nederlandse/Vlaamse bodem (15). Uiteraard moest hij ook binnen deze selectie een keuze maken. Een deel van de illustraties is in kleur, het merendeel in zwart/wit. Voorzover bekend bestaat er geen vergelijkbaar werk over dit onderwerp. En zeker niet van deze omvang. Voor de liefhebber van schaken en kunst een onmisbaar boek.

15) Leo Diepstraten, *Spel uit de kunst in de kunst*, Van Spijk, Venlo 2001, 128 pag., ISBN 90 9015411 6, prijs € 31,82.

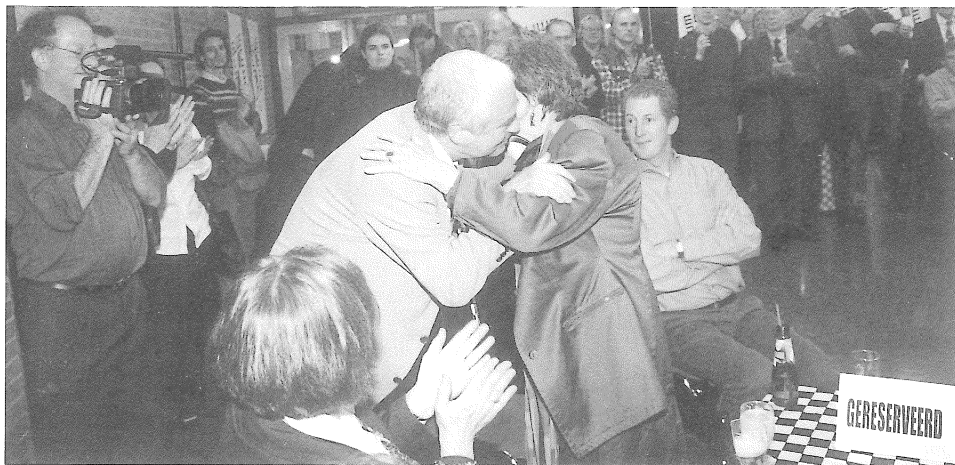
MUSEUM

Het Euwe-jaar is voorbij. Hopelijk heeft u er een goede herinnering aan overgehouden.

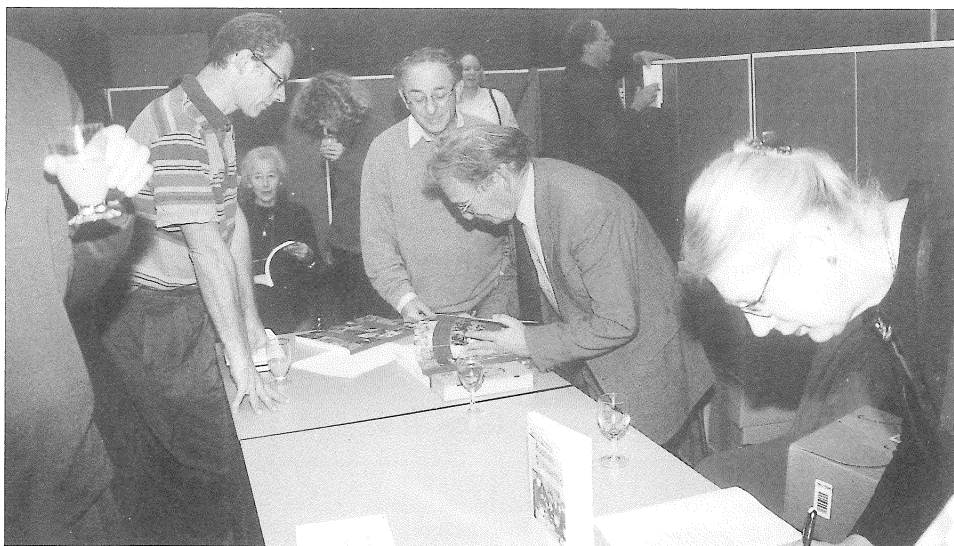
Wij, de MEC-Museumcommissie, zijn ons aan het bezinnen op dit museale jaar waarin we de eigen collectie onder de aandacht willen brengen. Het is ons streven in de loop van het tweede

halfjaar 2002 een wisseltentoonstelling van 'eigen' werk te verwezenlijken. De kleine maar fijne tentoonstelling *Euwe Zegels Wereldwijd* en de vitrine met attributen rond het *Correspondentieschaak* blijven intussen te zien in het Max Euwe-Centrum.

Wij komen op onze nieuwe koers, het tonen van de MEC-schatten, in de volgende Nieuwsbrief terug.

Tijdens de receptie t.g.v. het derde lustrum van het MEC: Els Euwe bedankt Genna Sosonko voor zijn boek. v.r.n.l. M. Bakker (zoon van Els Euwe) en staand Els Euwe en Genna Sosonko.

Tijdens de receptie t.g.v. het derde lustrum van het MEC: Leo Diepstraten signeert zijn boek *Spel uit de kunst in de kunst*.

Deze Nieuwsbrief is een uitgave die bestemd is voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de Nieuwsbrief regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal f 25,- per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017 waarbij u advies omtrent betaling mag verwachten. Opmerkingen of kritiek op de inhoud van de Nieuwsbrief zal gaarne worden aanvaard, als dat de kwaliteit kan verbeteren.

SCHENKING

In oktober 2001 werd het Max-Euwe-Centrum benaderd door de heer Tom de Jong uit Winterswijk met de vraag of ons centrum geïnteresseerd was in de collectie schaakboeken van zijn vader, die in 1989 was overleden. Het waren er niet veel, pakweg zo'n vijftig boeken, en het had ook geen haast, maar na ruim tien jaar wilde hij de schaakkamer van zijn vader een andere bestemming geven. Uiteraard was het MEC geïnteresseerd in de boeken, maar ook vroegen wij de heer De Jong of er misschien notatieboekjes van zijn vader bewaard waren gebleven. Deze vraag had natuurlijk een reden.

Zijn vader, Theo de Jong (geboren in 1909), was met afstand de sterkste speler van de Achterhoek en omstreken. In zijn naaste omgeving waren er nauwelijks spelers die hem partij konden bieden en dus nodigde hij sterke spelers uit om in Winterswijk (trainings)matches tegen hem te spelen. Dit gebeurde met name in de periode 1945-1955. Diverse keren heeft De Jong de degens gekruist met de Belgische grootmeester Albéric O'Kelly de Galway, maar ook spelers als Kramer, Donner en Euwe kwamen naar Winterswijk. Zij bleken weliswaar te sterk voor De Jong, die ongeveer het niveau van Internationaal Meester benaderde, maar de matches waren ook van propagandistische waarde voor het schaken in het oosten van het land.

Eind vorig jaar was een van onze vrijwilligers in de buurt van Winterswijk en konden de spullen worden opgehaald. Begin dit jaar arriveerde de schenking op het MEC. De boeken waren voor het merendeel klassieke standaardwerken en bleken in zeer goede staat te verkeren sommige hadden nog de originele stofomslag van zestig jaar oud maar echt nieuwe aanwinsten voor onze collectie waren er niet bij. De notatieboekjes daarentegen brachten uniek materiaal tevoorschijn. De complete matches van De Jong tegen Euwe en Donner werden teruggevonden. Als curiosum staat op de achterkant van een dezer boekjes in Euwes handschrift de declaratie die Euwe bij de OSBO indiende voor zijn match tegen De Jong. Ook de partijen die De Jong in 1954 speelde bij zijn enige deelname aan het Nederlands Kampioenschap zijn bewaard gebleven. Soms kunnen simpele notatieboekjes en -biljetten van grotere historische waarde zijn dan oude dikke schaakboeken. Kortom een kleine, maar unieke bijdrage aan de geschiedenis van het Nederlandse schaken.

AGENDA

Boeken(ruil)markt 25 mei

Zaterdag 25 mei van 11.00 tot 14.00 uur de halfjaarlijkse boeken(ruil)markt in het Max Euwe-Centrum.

Tafels voor particulieren graag van tevoren (gratis) reserveren.

10 mei 2002 Arves-bijeenkomst.

7 juli 2002 Schaakfestival op het Max Euweplein.

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak)tentoonstellingen of andere activiteiten, worden verzocht ons met een briefje daarvan op de hoogte te stellen. Schaakboeken-verzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevolen.